

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه تاریخ
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش تاریخ اسلام

عنوان:

سلمان فارسی و نقش وی در حوادث تاریخی صدر اسلام

استاد راهنما:

دکتر محمد سپهری

استاد مشاور:

دکتر محمود سید

پژوهشگر:

زهره فقیهی

تابستان ۱۳۹۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ .

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه تاریخ
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش تاریخ اسلام

عنوان:

سلمان فارسی و نقش وی در حوادث تاریخی صدر اسلام

استاد راهنما:

دکتر محمد سپهری

استاد مشاور:

دکتر محمود سید

پژوهشگر:

زهره فقیهی

تابستان ۱۳۹۱

تقدیم به :

خدایی که آفرید

جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را

و به کسانی که عشقشان را در وجودم دمید. حال این برگ سبزی است تحفه درویش تقدیم

آنان....

تشکر و قدردانی:

سپاس خدای را که هر چه دارم از اوست

به امید آنکه توفیق یابم جز خدمت به خلق او نکوشم.

نمی توانم معنایی بالاتر از تقدیر و تشکر بر زبانم جاری سازم و سپاس خود را در وصف استادان

خویش آشکار نمایم، که هر چه گویم و سرایم ، کم گفته ام.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **زهره فقیهی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی **۸۹۰۶۶۶۴۷۰۰۰** در رشته **تاریخ اسلام** که در تاریخ **۹۱ / ۶ / ۱۴** از پایان نامه خود تحت عنوان : **سلمان فارسی و نقش وی در حوادث تاریخی صدر اسلام** با کسب نمره **۱۸** و **درجه عالی** دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ، ثبت اختراع و از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : زهره فقیهی

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۱ / ۶ / ۱۴

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم زهره فقیهی از پایان نامه خود دفاع نموده و با

نمره ۱۸ بحروف هجده و با درجه عالی

مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۲۱۱۰۳۹۰۲۰۱۶
عنوان پایان نامه : سلمان فارسی و نقش وی در حوادث تاریخی صدر اسلام		
نام و نام خانوادگی دانشجو: زهره فقیهی	تاریخ شروع پایان نامه : ۹۰/۱۰/۲۵	تاریخ اتمام پایان نامه : ۹۱/۴/۲۴
شماره دانشجویی : ۸۹۰۶۶۶۴۷۰۰۰		
رشته تحصیلی : تاریخ اسلام		
استاد راهنما : دکتر محمد سپهری		
استاد مشاور : دکتر محمود سید		
آدرس : تلفن ۰۹۱۲۳۵۹۹۹۴۳		
<p>چکیده پایان نامه : (شامل خلاصه ، اهداف ، روش های اجرا و نتایج به دست آمده)</p> <p>سلمان، فرزندی از فرزندان ایران و از شاهزاده های ایرانی و از سلسله پیشدادیان بود. پدر سلمان بنا به روایات شاهزاده و برخی وی را دهقان زاده معرفی کرده اند. در مورد مادر ایشان هیچ اطلاعی در دسترس نیست. در روایات در مورد مکان ولادت سلمان اختلاف است که بیشتر آنها وی را از اهالی اصفهان و از روستای « جی » معرفی کرده اند. نام اصلی وی، روزبه بود و بعد از این که اسلام را پذیرفت، پیامبر « ص » نام او را از « روزبه » به « سلمان » تغییر دادند. سلمان در زمان پیامبر «ص»، در امور نظامی بسیار مسلط و به عنوان کارشناس نظامی جنگ خندق طرح و نقشه کندن خندق را به پیامبر ارائه داد . همچنین در جنگ (طائف)، وی نقشه درست کردن منجنیق را ارائه داد، سلمان یکی از مهندسان شهرسازی بود به طوری که طرح و نقشه کوفه را کشید. سلمان بعد از رسول خدا « ص » به عنوان یکی از یاران حضرت علی (ع) و اول کسی بود که بر علیه اهل سقیفه قیام و ماجرای سقیفه را رد نمود، اما با فشار بسیار زیاد اطرافیان مواجه شد و حضرت علی (ع) نیز به سلمان امر فرمودند که ماجرای بیعت را قبول کند و سلمان امر ایشان را با وجودی که خیلی سخت و گران تمام شده بود، قبول کرد. وی مناصب سیاسی زیادی را پذیرفته بود؛ در زمان حکومت خلیفه دوم با مشورت حضرت علی (ع) وی به عنوان حاکم مدائن بود و در انجا بسیار ساده زندگی می کرد. وی زندگی خویش را بر طبق زندگی پیامبر « ص » و حضرت علی (ع) طرح ریزی کرده بود. شناخت سلمان فارسی و نقش و تأثیر او در اسلام و رسیدن اسلام به ایران و جایگاه او در میان مسلمانان و مقام او در میان پیامبران و ائمه اهل بیت « علیهم السلام » و بزرگان دین هدف اصلی از تحقیق می باشد. در چهار فصل زندگی سلمان فارسی ، فضایل و مناقب سلمان ، حکمت و فقاقت سلمان فارسی، سلمان در حوادث تاریخی صدر اسلام انجام شده که از طریق ژرف نگری عمیق در کتب کتابخانه های کشور بدست آمده است.</p>		

نظر استاد برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب نیست مناسب است تاریخ و امضا:

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
-------------	--------------

۱	مقدمه.....
---	------------

فصل اول - کلیات تحقیق

۳	۱- بیان مسئله.....
۴	۲-۱ هدف تحقیق.....
۴	۳-۱ سوالات و فرضیه های تحقیق.....
۴	۴-۱ روش تحقیق.....
۵	۵-۱ پیشینه (ادبیات) تحقیق.....
۸	۶-۱ نقد و بررسی منابع پژوهش.....

فصل دوم - زندگی سلمان فارسی

۱۴	۲-۱ محل ولادت
۱۶	۲-۲ تاریخ ولادت سلمان
۱۹	۲-۲-۱ دهقان بودن پدر سلمان.....
۲۱	۲-۲-۲ آشنایی با مسیحیان کوچنده.....
۲۳	۲-۲-۳ گریز از خانه در نوجوانی.....
۲۳	۲-۳ نام و کنیه سلمان

۲۶۴-۲ زادگاه سلمان
۲۷۵-۲ از کلیسا تا اسلام
۳۰۱-۵-۲ آزادی سلمان از بردگی
۳۲۶-۲ تاریخ مسلمانی سلمان
۳۳۷-۲ وفات سلمان

فصل سوم - فضایل و مناقب سلمان

۳۶۱-۳ فرزند اسلام
۳۸۲-۳ ارکان چهار گانه
۳۹۳-۳ از هوشیاران و سردمداران
۴۰۴-۳ اطاعت از سلمان
۴۰۵-۳ مایه های برکت
۴۱۶-۳ سلمان علوی و قریشی
۴۲۷-۳ نامه به برادر سلمان
۴۴۸-۳ سلمان منا اهل البیت
۴۷۹-۳ از یاران محمد(ص) و علی(ع)

فصل چهارم - حکمت و فقاہت سلمان فارسی

۵۰۱-۴ آگاهی به حوادث
۵۴۲-۴ سرچشمه های علمی و عرفانی سلمان فارسی
۵۴۱-۲-۴ نورانیت الهی

۵۵ ۲-۲-۴ از اصحاب سیر
۵۶ ۳-۲-۴ اسم اعظم
۵۷ ۴-۲-۴ محدث
۶۱ ۳-۴ قرآن و سلمان
۶۱ ۱-۳-۴ مؤمنان و سابقون
۶۲ ۲-۳-۴ خداجویان
۶۳ ۳-۳-۴ هدایت یافتگان
۶۴ ۴-۳-۴ شاهدان و صالحان
۶۴ ۵-۳-۴ از پارسیان
۶۶ ۶-۳-۴ ملحق شدگان و شب زنده داران
۶۷ ۴-۴ سخنان سلمان

فصل پنجم - سلمان در حوادث تاریخی صدر اسلام

۷۵ ۱-۵ غزوه «احزاب» و طرح دفاعی سلمان
۷۹ ۱-۱-۵ احفر خندق و دلاوری سلمان
۸۱ ۲-۵ نبرد «طائف» و نصب منجیق
۸۳ ۳-۵ راهنمای مسلمانان در نبرد قادسیه
۸۵ ۴-۵ فتح مداین
۸۵ ۱-۴-۵ نامه رسول خدا (ص) به پادشاه ایران
۸۸ ۲-۴-۵ رهبری سلمان
۸۹ ۳-۴-۵ شیوه های جنگ و پیروزی مسلمانان
۹۰ ۴-۴-۵ حفظ اموال بیت المال

۹۲۵-۴-۵ فرزند فارس
۹۲۵-۵ غزوه بلنجر
۹۴۶-۵ تاسیس شهر کوفه
۹۴۷-۵ سقوط مداین
۹۷۸-۵ علل سقوط ایران به دست اعراب
۹۷۸-۱۱-۵ انحصار و اختناق
۹۷۲-۸-۵ حبس و زندان
۹۸۳-۸-۵ قتل و خونریزی
۹۹۴-۸-۵ خوشگذرانی و رفاه زدگی
۹۹۵-۸-۵ ظلم و عصیان
۱۰۰۹-۵ استانداری مداین
۱۰۱۱۰-۵ مسؤلیت پیشوایی
۱۰۳۱۱-۵ شیوه های استانداری سلمان
۱۰۳۱-۱۱-۵ اقدام فرهنگی
۱۰۴۲-۱۱-۵ پرهیز از زخارف
۱۰۵۳-۱۱-۵ ساده زیستی
۱۰۶۴-۱۱-۵ سرکشی و دلجویی
۱۰۶۵-۱۱-۵ حفاظت مادی و معنوی
۱۰۷۶-۱۱-۵ یاری رسانی
۱۰۸۷-۱۱-۵ پیروی از امام علی (ع)
۱۰۹۱۲-۵ سلمان و نامه خلیفه عمر
۱۱۱۱۳-۵ سلمان و ابو درداء
۱۱۲۱۴-۵ سلمان پس از رحلت رسول خدا(ص)

۱۱۵ ۵-۱۵ سلمان در دوره‌ی خلفا.
۱۱۷ نتیجه‌گیری
۱۱۹ فهرست منابع و مآخذ.

مقدمه

سلمان شکوفه معنویت اسلام است. شخصیت سلمان، ابوذر و... سندی تاریخی از تعالیم انسان ساز اسلام می باشد. وی نماد جهانی شدن اسلام یا به تعبیری اولین غیر عرب که اسلام می آورد و همین امتیاز است که او را فرا قومی و یا به تعبیری دیگر جهانی می کند و شاید همین امتیاز است که اقوام مختلف را وا داشته تا او را به خود منتصب کنند. سلمان این نخستین ایرانی، ندای پر طنین و نیرومندی بود که نقش اعظمی را در تکوین حیات معنوی در اسلام بازی کرد. روایات مشترک شیعه و سنی سلمان فارسی را کبار صحابه پیامبر می شمارند که دارای مقامی استثنایی بوده است.

ابعاد وجودی سلمان فارسی، گم شده هر انسان حقیقت جو و حقیقت طلب در روزگار ما است. چرا که سلمان از افراد حقیقت جو و حقیقت یاب اسلام است. زمانی که در مدینه به عنوان برده مشغول به خدمت بود پیامبر گرامی اسلام به مدینه هجرت کردند و با هجرت پیامبر، سلمان گم شده حقیقی خود را یافت. با دعوت پیامبر، سلمان توانست خیلی زود با اندیشه های معنوی و عرفانی که در کلام ایشان بود ارتباط نزدیکی برقرار کند. شخصیت سلمان نماد گرایش ایرانیان به حقیقت اسلام را مطرح می کند و این سند برجسته ای است در جهت ارتباط ایرانیان با حقیقت. در فارس متولد شد و هنوز کاملاً جوان بود که گرایش شدید وی به زهد، او را به مسیحیت کشاند.

از شهری به شهردیگر خود را به دامن غربت و بردگی می افکند، نه تنها برای آنکه راه زندگی استوار تری بیابد بلکه به این امید که به فرستاده ای از جانب پروردگار، که برایش وصف شده بود بپیوندد تا آنکه گم شده اش را در محمد(ص) می یابد و به حلقه خواص او در می آید و در جنگ خندق طرف مشورت وی واقع می شود و پس از وفات پیامبر دوست وفادار خاندانش یعنی آل علی (ع) باقی می ماند و از حقوق مشروع و پایمال شده ی آنان دفاع می کند و بالاخره در بین النهرین در مدائن وفات می یابد.

فصل اول

کلیات تحقیق

فصل اول - کلیات طرح

۱-۱ بیان مسئله

در تحقیق حاضر پژوهشگر در پی بررسی شخصیت سلمان فارسی و نقش وی در حوادث تاریخی صدر اسلام است. شناخت شخصیت و رفتار و دیدگاه های سلمان، راهنمای مسلمانان به سوی درک حقایق و واقعیت های تاریخی خلافت اسلامی است. آشنایی با ویژگی های سلمان فارسی، یار وفادار اهل بیت پیامبر و چهره معترض به تصمیمات سقیفه، و پشتیبان و مدافع امامت و ولایت و خلافت امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب(ع)، و صحابی معروف و مشهور به «شیعه علی(ع)» می تواند پیروان مذاهب اهل سنت را به درستی و ریشه داری مذهب شیعه رهنمون سازد و متعصبان و افراط گرایان را از صحنه خارج و زمینه را برای گفت و گوی اندیشمندان مذاهب اسلامی فراهم نماید. سلمان فارسی شخصیت مورد اعتماد و علاقه همه مسلمانان و علمای مذاهب اسلامی است. بنابراین، آنچه در ارتباط با وی در احادیث نبوی و منابع و مجامع حدیثی اهل سنت وجود دارد، قطعاً راهنمای پیروان پیامبر و حق طلبان خواهد بود و می تواند مذاهب اسلامی را از رویارویی با یکدیگر، به همکاری و هماهنگی برساند. دقیق ترین و بهترین راه سلمان شناسی، بازشناسی شخصیت سلمان فارسی بر اساس احادیث پیامبر اعظم و ائمه معصومان (ع) است. سلمان فارسی یک شخصیت اسلامی و جهانی است، بیان امتیازات و فضایل وی بر اساس منابع شیعه و اهل سنت، آثار سازنده و مثبت فراوانی دارد که می تواند دستمایه تقریب مذاهب اسلامی و وحدت مسلمانان گردد.

۲-۱ هدف تحقیق

شناخت سلمان فارسی و نقش و تأثیر او در اسلام و رسیدن اسلام به ایران و جایگاه او در میان مسلمانان و مقام او در میان پیامبران و ائمه اهل بیت « علیهم السلام » و بزرگان دین هدف اصلی از تحقیق می باشد. در این نوشتار زندگی سلمان در پنج فصل مورد بررسی قرار داده شده است. در فصل اول کلیات و در فصل دوم بعد فردی زندگی سلمان که شامل نسب، پدر و مادر، ولادت و زادگاه وی، و در فصل سوم به فضایل و مناقب سلمان در اسلام، پرداخته شده است. فصل چهارم این تحقیق، با عنوان حکمت و فقاہت سلمان فارسی و در فصل پنجم به نقش سلمان در حوادث تاریخی صدر اسلام اشاره شده است.

۳-۱ سوال و فرضیه تحقیق

سوال

سلمان فارسی به عنوان یکی از صحابه خاص رسول خدا چه تأثیری در حوادث تاریخی صدر اسلام داشته است؟

فرضیه

به نظر می رسد که سلمان فارسی به عنوان یکی از حابه خاص رسول خدا در شماری از حوادث صدر اسلام از جمله جنگ خندق و سقیفه و فتوحات و تثبیت تعالیم اسلام و مدائن نقش موثری داشته است.

۴-۱ روش تحقیق

روش پژوهش حاضر ، روش تحقیق توصیفی مبتنی بر شیوه استنادی است که با تکیه و دستیابی به اسناد و مدارک و شواهد به جمع آوری اطلاعات (فیش نویسی) و استناددهی با استفاده از روش کتابخانه ایی است . در مرحله اول با دسترسی به منابع پایه یا واسطه از طریق (اطلاعات کتابخانه ها و بانکهای دیجیتالی) به تبیین و بررسی موضوع مورد نظر به شیوه تلخیص ، نقل و قول مستقیم ، تفکیک و تحلیل یاد داشتها با تکیه بر مختصات نگارش و ارجاع دهی پرداخته شده است .

۱-۵ پیشینه (ادبیات) تحقیق

تحقیق حاضر در پی بررسی شخصیت سلمان فارسی و نقش وی در حوادث تاریخی صدر اسلام است تحقیقات جدیدی که در صد سال اخیر پژوهشگران معاصر به طور مستقل در رابطه با این موضوع به صورت مقاله ، کتاب ، پایان نامه انجام داده اند می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- پایان نامه سید عطا الله مهاجرانی که به صورت کتاب در سال ۱۳۷۶ چاپ شده به بررسی سیر زندگی و حکمت و حکومت سلمان فارسی در دوره ساسانی و جریان خلافت و امامت بعد از رسول خدا ، پیمان برادری سلمان با ابودردا می پردازد که در پایان نامه حاضر سعی شده با ژرف نگری بیشتر در روایات و احادیث به شناسایی شخصیت سلمان فارسی و اقدامات وی در حوادث صدر اسلام پرداخته شود.

- سلمان محمدی ابوعبد الله پارسى ، عبدالواحد مظفر ، مترجم: جویا جهانبخش ، ناشر: کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران ، تاریخ انتشار: ۱۳۸۴ کتاب سلمان المحمدی ابوعبدالله الفارسی اثری است که آقای جویا جهانبخش با نام سلمان محمدی به فارسی برگردانده و بدینسان کتابی جدید در باره شناخت سلمان فارسی به ایرانیان که سلمان در درجه نخست از میان آنان برخاسته است معرفی می کند. خصیصه و امتیاز مهم کتاب شیخ عبدالواحد مظفر در تبیین شخصیت سلمان در بستر مشترک تاریخ و عقاید اسلامی است. خواننده در این کتاب سعی مؤلف را در جهت روشن ساختن حضور سلمان در مراحل مختلف تکون و تجلی تاریخ و فرهنگ اسلام می تواند دید.

- سلمان فارسی، استاندار مدائن / احمد صادقی اردستانی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶
این کتاب در ۱۶ فصل از یک قهرمان برگزیده مسلمان سخن به میان آمده است، شرح حال سلمان فارسی، نخستین ایرانی سعادت مندی است که برای شناسایی خدای یکتا و فرار از دست ستم و بیدادگری، بار سفر بست و پس از کاوش های فراوان، سرانجام اسلام را پذیرفت و در زمره صحابه بزرگ حضرت محمد(ص) درآمد.

- سلمان فارسی / سید جعفر مرتضی عاملی، سلمان فارسی، ترجمه ی محمد سپهری، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۲. که در ۴ فصل این کتاب نوشته عالم توانا استاد سید جعفر مرتضی عاملی است. کتابهایی که نویسنده به رشته تحریر در آورده عموماً در زمینه تاریخ اسلام و به شیوه تحلیلی است. کتاب حاضر نیز از این قاعده مستثنی نیست. مؤلف در این کتاب علاوه بر زندگانی سلمان فارسی فصل مشبعی پیرامون تبعیض نژادی در اسلام بیان داشته است .

- سلمان فارسی / جواد محدثی، انتشارات بوستان کتاب ، ۱۳۷۱ آشنایی با اسوه‌ها مجموعه‌ای است در معرفی چهره‌های برجسته تاریخ صدراسلام، تا جوانان عزیز با این الگوهای کمال و خودسازی آشنا شوند. «سلمان فارسی» یکی از این چهره‌هاست، که پس از سال‌ها جست‌وجو به سرچشمه اسلام دست یافت و به محضر پیامبر(ص) شرفیاب شد و مسلمان گشت و در علم، زهد، تقوا، عبادت و دوستی با اهل‌بیت، به جایی رسید که پیامبر اکرم(ص) فرمود: «سلمان از ما خاندان است».

- سلمان فارسی در ترازوی ادب و تحقیق / حسین مجیب مصری، ترجمه ی حسین یوسفی آملی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۳ .

- در جستجوی حقیقت ، ابوالفضل هادی منش ، ناشر: حدیث نینوا ، ۱۳۹۰ ، این کتاب جلد اول از مجموعه یاران ایرانی اهل بیت است.

- سلمان پاک عنوان کتابی است به نگارش لویی ماسینیون نویسنده فرانسوی و به برگردان علی شریعتی جامعه‌شناس ایرانی، ۱۳۴۳، ناشر چاپخش. این کتاب نوشتاری است درباره سلمان پارسی نخستین مسلمان و نخستین شیعه ایرانی و تاثیرهایش پس از آشنایی با پیامبر اسلام. این کتاب تکیه اساسی‌اش را بر روایات معقول تاریخی می‌گذارد. در چند بخش چگونگی ورود سلمان به اسلام، آزاد شدنش از بند بردگی و همراه شدن و همیار شدنش با پیامبر (تا درجه روایت حدیث به اهل بیت پیوستن وی را) و آثار همنشینی عجمی چون او را، که در جامعه متعصب آن زمان نمی‌توانست پذیرفته شود، در کنار پیامبر عرب بررسی می‌کند.